№ 5(59)
2026
НАУКА і ТЕХНІКА СЬОГОДНІ
ISSN 2786-6025 Online

# СЕРІЯ «Право»

*УДК 347.63:28-74*

*https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-5(59)-61-72*

**Андрусишин Б. І.** доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри права Соціально-гуманітарного факультету Українського державного університету ім. Михайла Драгоманова, https://orcid.org/0000-0002-5490-6874

## ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ДИТИНИ ПІСЛЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В МУСУЛЬМАНСЬКОМУ СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

**Анотація.** У статті досліджено правове становище дитини після розірвання шлюбу в мусульманському сімейному праві. Обґрунтовано, що припинення шлюбу між батьками не припиняє батьківсько-дитячих правовідносин і не позбавляє дитину права на походження, утримання, догляд, виховання, житло, освіту, захист та належне юридичне представництво.

Доведено, що правове становище дитини після розлучення не може розглядатися лише як похідний наслідок припинення подружніх правовідносин, оскільки воно має самостійне сімейно-правове значення.

Визначено, що специфіка мусульманського сімейного права полягає у розмежуванні двох інститутів – хадани та вілаї. Хадана охоплює фактичний догляд за дитиною, її проживання, повсякденне піклування та виховання. Вілая пов'язана з юридичною опікою, представництвом інтересів дитини, управлінням її майном і прийняттям важливих рішень щодо освіти, лікування, місця проживання та інших істотних питань.

Показано, що в класичній мусульмансько-правовій доктрині мати або жіночі родички традиційно визнавалися найбільш придатними для фактичного догляду за малолітньою дитиною, тоді як батько або чоловічі родичі батьківської лінії зберігали юридичну опіку, обов'язок утримання та представництва.

Таке розмежування створює внутрішню напругу, оскільки особа, яка фактично доглядає дитину, не завжди має повний обсяг юридичних повноважень щодо неї.

ISSN 2786-6025 Online

Акцентовано, що сучасний розвиток мусульманського сімейного права пов'язаний із поступовим переосмисленням хадани та вілаї через принцип найкращих інтересів дитини. Зроблено висновок, що ці інститути доцільно розглядати не як конкуруючі права батьків, а як взаємопов'язані правові функції, спрямовані на забезпечення стабільності, безпеки та розвитку дитини після розірвання шлюбу.

**Ключові слова:** мусульманське сімейне право, розірвання шлюбу, дитина, хадана, вілая, опіка, піклування, найкращі інтереси дитини.

**Andrusyshyn B. I.** Doctor of Historical Sciences, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Head of the Department of Law, Faculty of Social and Humanitarian Sciences, Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University, https://orcid.org/0000-0002-5490-6874

## THE LEGAL STATUS OF THE CHILD AFTER DIVORCE IN MUSLIM FAMILY LAW

**Abstract.** The article examines the legal status of the child after divorce in Muslim family law. It is argued that the dissolution of marriage between parents does not terminate parent-child legal relations and does not deprive the child of the right to lineage, maintenance, care, upbringing, housing, education, protection and proper legal representation. It is proved that the legal status of the child after divorce cannot be regarded merely as a derivative consequence of the termination of marital relations, since it has independent family-law significance.

It is determined that the specific feature of Muslim family law lies in the distinction between two institutions — hadana and wilaya. Hadana covers the actual care of the child, residence, daily supervision and upbringing. Wilaya is connected with legal guardianship, representation of the child's interests, management of the child's property and the adoption of important decisions concerning education, medical treatment, place of residence and other essential matters.

It is shown that in classical Muslim legal doctrine the mother or female relatives were traditionally regarded as the most suitable persons to provide actual care for a young child, while the father or male relatives of the paternal line retained legal guardianship, the duty of maintenance and representation. Such a distinction creates an internal tension, since the person who actually cares for the child does not always possess the full scope of legal authority over the child.

It is emphasized that the modern development of Muslim family law is connected with the gradual reconsideration of hadana and wilaya through the principle of the best interests of the child. It is concluded that these institutions should be considered not as competing parental rights, but as interrelated legal functions aimed at ensuring the stability, safety and development of the child after divorce.

ISSN 2786-6025 Online
**Keywords:** Muslim family law, divorce, child, hadana, wilaya, custody, guardianship, best interests of the child.

**Постановка проблеми.** Розірвання шлюбу в мусульманському сімейному праві традиційно розглядається не лише як припинення особисто-правового та майнового зв'язку між чоловіком і жінкою, а й як юридичний факт, що породжує подальші правові наслідки щодо дітей. На відміну від подружніх правовідносин, які припиняються або істотно змінюються внаслідок талака, хул', мубара'а чи судового розірвання шлюбу, правовий зв'язок між батьками та дитиною не припиняється. Дитина не втрачає права на походження, утримання, виховання, житло, освіту, захист і належне представництво лише тому, що шлюб між її батьками було припинено.

Питання правового становища дитини після розірвання шлюбу має самостійне значення для характеристики мусульманського сімейного права. Його не можна зводити лише до визначення того, з ким із батьків проживатиме дитина. Насправді йдеться про складніший правовий режим, який охоплює фактичний догляд за дитиною, юридичне представництво її інтересів, матеріальне утримання, визначення місця проживання, освіти й лікування, а також збереження релігійної, сімейної та соціальної ідентичності дитини.

Класична мусульмансько-правова доктрина виробила для регулювання цих питань спеціальний підхід, побудований на розмежуванні хадани та вілаї. У найбільш загальному значенні хадана означає фактичний догляд за дитиною, її проживання, повсякденне піклування та виховання. Вілая охоплює юридичну опіку, представництво інтересів дитини та прийняття ключових рішень щодо її особи й майна. Для українського читача важливо підкреслити, що ці категорії не є повними аналогами понять «опіка», «піклування» чи «батьківські права» в українському сімейному праві. Вони відображають іншу логіку розподілу батьківських функцій, за якої фактичний догляд і юридична влада щодо дитини можуть належати різним особам.

Саме ця особливість створює одну з головних проблем сучасного правового регулювання. Якщо дитина фактично проживає з матір'ю, але юридичні рішення щодо її освіти, лікування, документів, поїздок або майна залишаються за батьком, виникає розрив між щоденною турботою про дитину та формальною владою щодо неї. У сучасних умовах такий розрив дедалі частіше оцінюється через призму принципу найкращих інтересів дитини, закріпленого у ст. 3 Конвенції ООН про права дитини [1]. Тому правове становище дитини після розірвання шлюбу в мусульманському сімейному праві потребує окремого дослідження як самостійний інститут, що перебуває на перетині класичних релігійно-правових категорій, сучасної державної кодифікації та міжнародних стандартів захисту прав дитини.

ISSN 2786-6025 Online

**Мета дослідження.** Метою статті є з'ясування правового становища дитини після розірвання шлюбу в мусульманському сімейному праві шляхом аналізу співвідношення хадани, вілаї та принципу найкращих інтересів дитини.

**Стан опрацювання проблематики.** Проблематика правового становища дитини після розірвання шлюбу в мусульманському сімейному праві досліджувалася переважно в межах наукових праць, присвячених мусульманському праву, сімейному праву арабських держав, правовому статусу жінки, реформуванню законодавства про особистий статус, а також співвідношенню шаріату з міжнародними стандартами прав людини. Водночас питання дитини після розірвання шлюбу нерідко розглядається не як самостійна наукова проблема, а як складова загальнішого аналізу шлюбу, розлучення, майнових прав подружжя або правового становища жінки в мусульманській правовій традиції.

У сучасній доктрині мусульманського права сформовано загальну теоретичну основу для розуміння співвідношення шаріату, фікху та сучасного позитивного законодавства. Особливе значення має розмежування двох близьких, але не тотожних інститутів мусульманського сімейного права: хадани та вілаї. Хадана пов'язується з фактичним доглядом за дитиною, її проживанням, повсякденним піклуванням і вихованням. Вілая, натомість, охоплює юридичну опіку, представництво інтересів дитини, управління її майном і прийняття важливих правових рішень щодо її особи та майбутнього.

Зокрема, В. Галлак, аналізуючи питання догляду за дитиною та її утримання, показує, що хадана у класичному мусульманському праві пов'язувалася переважно з правом матері на повсякденний догляд за малолітніми дітьми, однак не означала повної юридичної влади над ними [2, с. 286]. Це дає підстави розглядати хадану не як повний аналог сучасної батьківської опіки, а як спеціальний інститут фактичного піклування про дитину.

Важливе значення для цієї теми має дослідження Л. Велчман, у якому показано, що сучасні закони про особистий статус арабських держав часто зберігають традиційну черговість осіб, які мають право на догляд за дитиною після розірвання шлюбу, проте водночас поступово враховують критерій найкращих інтересів дитини. Дослідниця звертає увагу, що класичні фікхові правила зазвичай надавали перевагу матері, потім її матері, а далі іншим родичкам жіночої лінії. У сучасних законодавчих моделях ця система зазнає змін: у певних випадках батько може бути включений до кола осіб, які мають право на догляд, а питання фактичного піклування дедалі частіше вирішується з урахуванням судової оцінки становища дитини [3, с. 136–137].

Сучасні порівняльно-правові огляди мусульманського сімейного законодавства також дають змогу простежити, як класичне розмежування між фактичним доглядом і юридичною опікою трансформується в різних країнах.

ISSN 2786-6025 Online

У дослідженні Г. Аль-Абсі, присвяченому мусульманському сімейному праву країн Великого Африканського Рогу, показано, що в одних юрисдикціях юридична опіка й надалі пов'язується з вимогою дорослого мусульманського чоловіка або представника батьківської лінії, тоді як в інших дедалі більшого значення набуває принцип найкращих інтересів дитини [4, с. 36–37].

Отже, наявні наукові джерела дають змогу визначити загальні доктринальні та порівняльно-правові підходи до розуміння хадани, вілаї та прав дитини після розірвання шлюбу. Водночас правове становище дитини у цьому контексті потребує окремого наукового аналізу, оскільки воно не зводиться лише до прав матері чи батька після припинення шлюбу. Йдеться про самостійний сімейно-правовий інститут, у межах якого поєднуються класичні положення мусульманського права, сучасні кодифікаційні підходи та міжнародний принцип найкращих інтересів дитини.

**Виклад основного матеріалу.** У мусульманському сімейному праві шлюб виконує не лише договірну, а й правовстановлюючу функцію. Його укладення легітимізує сімейні відносини, визначає взаємні права й обов'язки подружжя, а також створює правову основу для встановлення походження дитини, її утримання та виховання. Водночас розірвання шлюбу не означає припинення всіх правових наслідків, що виникли у зв'язку з існуванням сім'ї. Навпаки, саме після припинення подружнього зв'язку особливої актуальності набуває питання збереження й належного забезпечення прав дитини.

У цьому контексті дитина не може розглядатися лише як похідний елемент правового статусу подружжя. Її правове становище має самостійний характер, оскільки ґрунтується не на факті збереження шлюбу між батьками, а на походженні дитини, родинному зв'язку та батьківській відповідальності. Тому припинення нікяху (мусульманського шлюбу) змінює права й обов'язки чоловіка та жінки як подружжя, але не усуває їхніх обов'язків як батьків.

Ця теза має принципове значення для відмежування прав дитини від майнових і статусних наслідків розірвання шлюбу між дорослими. Такі інститути, як махр (шлюбний дар або майнове забезпечення, що належить дружині), ідда (встановлений період очікування після розірвання шлюбу), а також взаємні майнові претензії чи компенсаційні платежі стосуються передусім правового режиму колишнього подружжя. Вони визначають наслідки припинення шлюбу для чоловіка і жінки, але не повинні підміняти собою питання захисту прав дитини.

Натомість утримання дитини, визначення її місця проживання, фактичний догляд, виховання, освіта, охорона здоров'я та юридичне представництво становлять окремий правовий комплекс. Його призначення полягає не у врегулюванні майнового спору між колишнім подружжям, а в забезпеченні стабільного розвитку та захисту дитини після припинення шлюбу між її

ISSN 2786-6025 Online

батьками. Тому цей комплекс не може ставитися в залежність від того, з чиєї ініціативи було розірвано шлюб, у якій формі це відбулося, а також від того, які майнові претензії мають колишні чоловік і дружина один до одного.

У цьому проявляється одна з важливих особливостей мусульманського сімейного права: воно розмежовує подружні та батьківські правовідносини. Після розірвання шлюбу права й обов'язки чоловіка та жінки як подружжя припиняються або істотно змінюються, однак їхні права й обов'язки щодо дитини зберігаються. Батьківська відповідальність має самостійну юридичну підставу – не сам шлюб як договір між чоловіком і жінкою, а факт батьківства, материнства та споріднення з дитиною. У класичній мусульмансько-правовій доктрині це насамперед виявлялося в обов'язку батька забезпечувати нафаку (матеріальне утримання дитини), навіть тоді, коли дитина фактично проживала з матір'ю та перебувала під її щоденним доглядом.

Хадана в мусульманському сімейному праві традиційно пов'язується з фактичним доглядом за дитиною, її проживанням, вихованням, щоденним піклуванням і забезпеченням побутової та емоційної стабільності. На відміну від вілаї, хадана не означає повного юридичного представництва дитини і не охоплює всього комплексу батьківських прав. Її основний зміст полягає у визначенні особи, яка безпосередньо піклується про дитину в повсякденному житті, забезпечує її базові потреби, догляд, безпеку та стабільне сімейне середовище.

Класична мусульманська правова доктрина виходила з того, що малолітня дитина потребує постійного повсякденного догляду, який найкраще може забезпечити мати або близькі родички. Саме тому мати традиційно визнавалася першою особою, якій після розірвання шлюбу належало право на хадану, тобто фактичне піклування про дитину. Після матері у відповідній черговості могли визначатися бабуся по материнській лінії, бабуся по батьківській лінії та інші родички. Така черговість мала не лише гендерний, а й функціональний зміст: вона була спрямована на збереження для дитини стабільного середовища догляду, емоційної близькості та безперервності повсякденного виховання.

Водночас право матері на хадану не було абсолютним. Воно могло обмежуватися у разі втрати здатності забезпечувати належний догляд, повторного шлюбу з особою, яка не належала до близького родинного кола дитини, переїзду на значну відстань від батька або поведінки, що визнавалася несумісною з інтересами дитини. Отже, хадана поєднувала право й обов'язок: з одного боку, це право матері або іншої визначеної особи здійснювати фактичний догляд за дитиною, а з іншого боку, обов'язок забезпечити їй належні умови життя, виховання, безпеку та стабільність. У цьому сенсі хадану не слід ототожнювати з повним обсягом батьківських прав, оскільки вона

ISSN 2786-6025 Online

стосується насамперед щоденного піклування про дитину, тоді як юридичне представництво та прийняття ключових рішень традиційно належали до сфери вілаї.

У класичній моделі мати могла здійснювати фактичний догляд за дитиною, однак не завжди мала право самостійно вирішувати питання її освіти, лікування, майнового представництва чи зміни місця проживання. Таке розмежування створювало специфічну правову ситуацію: дитина могла проживати з матір'ю, але залишатися під юридичною опікою батька.

Вілая, на відміну від хадани, охоплює юридичні повноваження щодо дитини. Вона стосується не щоденного догляду, а прийняття рішень, які мають правове значення для особи, майна та майбутнього дитини. До таких рішень можуть належати вибір освіти, визначення місця проживання, згода на лікування, управління майном, представництво у правочинах, оформлення документів, а в окремих випадках і питання шлюбу неповнолітньої особи.

У класичній мусульманській доктрині вілая переважно пов'язувалася з батьком або чоловічими родичами батьківської лінії. Це пояснювалося тим, що батько розглядався як носій фінансової відповідальності, родового представництва та обов'язку захисту дитини. Якщо мати забезпечувала фактичну турботу, то батько виступав юридичним представником і гарантом матеріального забезпечення. Така модель мала внутрішню логіку в традиційному суспільстві, де розподіл сімейних функцій будувався на статевій і родовій диференціації.

У сучасному мусульманському сімейному праві саме вілая стає одним із найбільш дискусійних елементів правового становища дитини після розірвання шлюбу. Якщо вона зберігається виключно за батьком навіть тоді, коли дитина проживає з матір'ю, це може призводити до практичних обмежень у реалізації прав дитини. Зокрема, мати, яка фактично доглядає за дитиною, може залежати від згоди батька щодо поїздки, навчання, лікування або оформлення документів. У такій ситуації юридичні повноваження відокремлюються від реального щоденного піклування.

Принцип найкращих інтересів дитини змінює саму логіку правового регулювання. Відповідно до ст. 3 Конвенції ООН про права дитини, в усіх діях щодо дітей першочергова увага має приділятися найкращому забезпеченню інтересів дитини [1]. Комітет ООН з прав дитини у Загальному коментарі № 14 наголошує, що найкращі інтереси дитини є одночасно матеріальним правом, принципом тлумачення і процедурним правилом [5].

Для мусульманського сімейного права цей підхід має особливе значення, оскільки змінює критерій оцінки батьківських прав. Батьківські повноваження вже не можуть розглядатися лише як наслідок статі, походження, родового статусу або належності до певної лінії споріднення. Вони мають оцінюватися з

ISSN 2786-6025 Online

погляду того, наскільки їх здійснення відповідає реальному добробуту дитини. Відповідно, хадана не може розумітися лише як право матері або іншої особи на фактичний догляд, а вілая не може залишатися необмеженою юридичною владою батька, якщо її реалізація суперечить інтересам дитини.

Водночас міжнародний стандарт не заперечує ролі батьків. Стаття 5 Конвенції про права дитини вимагає поважати відповідальність, права й обов'язки батьків, членів розширеної сім'ї або інших осіб, які за законом відповідають за дитину [1]. Отже, міжнародне право не ліквідує сімейну автономію, а встановлює межі її здійснення. Такою межею є визнання дитини самостійним носієм прав, а не лише об'єктом батьківської влади.

Сучасні кодифікації мусульманського сімейного права демонструють різні способи поєднання класичної доктрини з вимогами сучасного права дитини. Сімейний кодекс Марокко 2004 року, відомий як Moudawana, є одним із прикладів спроби поєднати мусульманську правову традицію з мовою прав людини і прав дитини. У сфері хадани Сімейний кодекс Марокко визначає її як охорону дитини від шкоди, виховання та захист її інтересів [6, ст. 163]. Марокканська модель зберігає традиційне уявлення про пріоритет матері у фактичному догляді за дитиною після розірвання шлюбу: за загальним правилом, право на хадану належить матері, потім батькові, а потім бабусі по материнській лінії; за відсутності належної особи питання вирішує суд з урахуванням інтересів дитини [6, ст. 171]. Водночас здійснення хадани пов'язується з оцінкою здатності відповідної особи забезпечити дитині належні умови життя [6, ст. 173].

Особливо важливим у марокканській моделі є те, що питання хадани пов'язується не лише з особою, яка здійснює фактичне піклування, а й із житлом дитини. Сімейний кодекс Марокко окремо передбачає забезпечення дитині належного житла або відповідної грошової суми для його оплати [6, ст. 168].

Житло не є другорядним елементом хадани, оскільки воно безпосередньо впливає на стабільність становища дитини після розірвання шлюбу. Якщо дитина передається під фактичний догляд матері, але не забезпечується належним місцем проживання, сама хадана втрачає реальний зміст. Тому гарантії житла дитини слід розглядати як матеріальне продовження інституту фактичного догляду.

Туніська модель має інший характер. Кодекс особистого статусу Тунісу 1956 року став одним із найрадикальніших прикладів модернізації сімейного права в арабському світі. Він заборонив полігамію [7, ст. 18] та закріпив судовий порядок розірвання шлюбу, відповідно до якого розлучення може відбуватися лише перед судом [7, ст. 30]. Підстави судового розірвання шлюбу охоплюють взаємну згоду подружжя, вимогу одного з подружжя у зв'язку із

ISSN 2786-6025 Online

заподіянням шкоди, а також вимогу чоловіка або дружини про розірвання шлюбу [7, ст. 31]. Туніське законодавство послаблює значення автоматичної фіхової черговості й більшою мірою переводить питання правового становища дитини після розірвання шлюбу в площину судового розгляду. Зокрема, питання догляду за дитиною після припинення шлюбу вирішується з урахуванням її інтересів [7, ст. 67].

Йорданська модель у сучасних порівняльно-правових і правозахисних дослідженнях описується як приклад стійкого розмежування між хаданою та вілаєю. У такій системі мати може бути основною особою, з якою проживає дитина та яка забезпечує її повсякденні потреби, догляд, харчування, побутову стабільність і емоційну підтримку. Водночас ключові рішення щодо освіти, місця проживання, медичного лікування, виїзду за кордон або релігійного виховання можуть залишатися у сфері батьківської вілаї. З формального погляду така модель пояснюється фінансовою та родинною відповідальністю батька, однак із позицій сучасного права дитини вона потребує оцінки через критерій найкращих інтересів дитини [8; 9].

Єгипетський досвід є показовим для розуміння нерівномірного характеру реформування мусульманського сімейного права: зміни, спрямовані на розширення доступу жінки до процедури розірвання шлюбу, не завжди супроводжуються одночасним переглядом правового становища дитини після припинення шлюбу. Закон Єгипту № 1 від 2000 року про врегулювання окремих процедур судового розгляду у справах особистого статусу передбачив можливість судового розірвання шлюбу у формі хул’ за заявою дружини, зокрема за умови повернення отриманого махру та відмови від частини майнових прав [11, ст. 20]. Це розширило процесуальні можливості жінки щодо припинення шлюбу. Водночас доступ жінки до процедури розірвання шлюбу і повноцінна участь матері у юридичному представництві інтересів дитини після розлучення є різними правовими питаннями. Тому модернізацію сімейного права не можна оцінювати лише крізь призму доступності розлучення для жінки: необхідно окремо з’ясовувати, чи забезпечує закон належний захист дитини після припинення шлюбу, зокрема щодо її утримання, проживання, освіти, виїзду за кордон та юридичного представництва [10; 11, ст. 20].

Для аналізу правового становища дитини після розірвання шлюбу недостатньо порівняти лише тексти законів. У мусульманському сімейному праві особливе значення має те, як суди та адміністративні органи застосовують норми про хадану, вілаю, утримання, житло, документи і право дитини на спілкування з обома батьками. У багатьох правопорядках закон може формально проголошувати врахування інтересів дитини, але на практиці залишати широкі можливості для відтворення традиційної асиметрії між матір’ю і батьком.

ISSN 2786-6025 Online

Окрема проблема пов'язана з виконанням рішень про утримання. У класичній моделі батько, навіть після розірвання шлюбу, зберігає обов'язок матеріального забезпечення дитини. Однак реальне становище дитини залежить не лише від наявності такого обов'язку в законі, а й від ефективності механізмів його примусового виконання. Якщо утримувальні платежі не сплачуються, хадана фактично перекладає на матір не лише щоденний догляд, а й матеріальний тягар, який за доктриною мав би нести батько.

Правозастосовна практика також показує, що конфлікти між батьками після розірвання шлюбу часто концентруються не навколо самого факту проживання дитини, а навколо менш очевидних, але практично важливих елементів вілаї: видачі паспорта, дозволу на подорож, вибору школи, згоди на лікування, зміни місця проживання, релігійного виховання. Саме ці питання виявляють, хто насправді контролює майбутнє дитини.

Отже, сучасна модернізація мусульманського сімейного права має полягати не лише у зміні черговості осіб, які мають право на фактичний догляд за дитиною, а й у переосмисленні самої структури батьківської відповідальності. Хадана і вілая мають бути узгоджені таким чином, щоб не створювати конкуренцію між батьками за формальну владу над дитиною, а забезпечувати стабільний, передбачуваний і реально дієвий режим її захисту. У цьому сенсі дитина після розірвання шлюбу має розглядатися не як об'єкт батьківських прав, а як самостійний суб'єкт сімейно-правового захисту.

**Висновки.** Проведене дослідження дає підстави для висновку, що правове становище дитини після розірвання шлюбу в мусульманському сімейному праві має самостійний характер і не може розглядатися лише як похідний наслідок припинення подружніх правовідносин. Розірвання шлюбу трансформує правовий зв'язок між чоловіком і жінкою, однак не припиняє батьківсько-дитячих правовідносин. Дитина зберігає право на походження, утримання, догляд, виховання, житло, освіту, захист, релігійну та соціальну ідентичність.

Особливість мусульманського сімейного права полягає в тому, що після розірвання шлюбу правове становище дитини традиційно визначається через розмежування двох інститутів – хадани та вілаї. Хадана охоплює фактичний догляд, проживання, щоденне виховання та побутове забезпечення дитини. Вілая пов'язана з юридичною опікою, представництвом, управлінням майном і прийняттям ключових рішень щодо майбутнього дитини. Це розмежування створює специфічну модель, за якої особа, що фактично доглядає дитину, не завжди має повний обсяг юридичних повноважень щодо неї.

У класичній мусульмансько-правовій доктрині така модель була пов'язана з функціональним розподілом ролей між матір'ю і батьком. Мати або жіночі родички, як правило, визнавалися найбільш придатними для фактичного догляду за малолітньою дитиною. Батько зберігав юридичну владу, обов'язок

ISSN 2786-6025 Online

утримання та представництва. В історичному контексті така модель мала внутрішню логіку, однак у сучасних умовах вона потребує переоцінки через призму прав дитини.

Принцип найкращих інтересів дитини змінює саму логіку правового регулювання. Він не скасовує хадану і вілаю, але вимагає оцінювати їх не як формальні статусні права матері, батька чи інших родичів, а як функції, спрямовані на забезпечення добробуту дитини. Тому сучасний підхід має виходити не лише з питання, кому традиційно належить право на догляд або юридичну опіку, а з того, хто в конкретних обставинах здатний краще забезпечити стабільність, безпеку, розвиток, освіту, здоров'я та психологічний комфорт дитини.

Порівняльний аналіз сучасних мусульманських правопорядків свідчить про неоднорідність трансформації цього інституту. Марокканська модель демонструє спробу поєднати класичні ісламсько-правові категорії з кодифікацією, судовим контролем і посиленням захисту інтересів дитини. Туніська модель є прикладом глибшої цивільно-судової модернізації сімейного права.

Йорданська модель показує стійкість традиційного розмежування між фізичним доглядом матері та юридичною владою батька. Єгипетський досвід підтверджує, що реформа розірвання шлюбу не завжди автоматично означає реформу правового становища дитини після розлучення.

Отже, правове становище дитини після розірвання шлюбу в мусульманському сімейному праві перебуває на перетині трьох нормативних площин: класичного фікху, сучасної державної кодифікації та міжнародних стандартів прав дитини. Найбільш перспективним напрямом розвитку є не механічне заперечення традиційних інститутів, а їх функціональне переосмислення. Хадана і вілая мають бути узгоджені таким чином, щоб вони не створювали конкуренцію між батьками за владу над дитиною, а забезпечували стабільний, передбачуваний і реально дієвий механізм захисту її прав.

**Література:**

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child (дата звернення: 15.05.2026).

2. Hallaq W. B. Shari'a: Theory, Practice, Transformations. Cambridge : Cambridge University Press, 2009. 614 p.

3. Welchman L. Women and Muslim Family Laws in the Arab States: A Comparative Overview of Textual Development and Advocacy. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2007. 255 p.

4. Al-Absi G. Comparative Review of Muslim Family Laws in the Greater Horn of Africa Region. Musawah. 76 p.

5. Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration. CRC/C/GC/14. Geneva, 2013.

ISSN 2786-6025 Online

6. The Moroccan Family Code (Moudawana) of February 5, 2004: an unofficial English translation of the original Arabic text. Global Rights, 2005.

7. Code du statut personnel de la République tunisienne: promulgué par décret beylical du 13 août 1956.

8. Human Rights Watch. Jordan: Events of 2024. World Report 2025. New York : Human Rights Watch, 2025. URL: https://www.hrw.org/world-report/2025/country-chapters/jordan (дата звернення: 15.05.2026).

9. Khashman Z. N. Law and the Protection of Women from Violence in Jordan: PhD thesis. Brighton : University of Sussex, 2018. 363 p.

10. Human Rights Watch. Divorced from Justice: Women's Unequal Access to Divorce in Egypt. New York : Human Rights Watch, 2004. URL: https://www.hrw.org/reports/2004/egypt 1204/ (дата звернення: 15.05.2026).

11. Egypt. Law No. 1 of 2000 Regulating Certain Procedures of Litigation in Personal Status Matters. Official Gazette. 2000. No. 4 bis.

**References:**

1. Konventsiia pro prava dytyny vid 20 lystopada 1989 roku [Convention on the Rights of the Child of November 20, 1989]. Retrieved from https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child [in Ukrainian].

2. Hallaq, W. B. (2009). Shari'a: Theory, Practice, Transformations. Cambridge : Cambridge University Press [in English].

3. Welchman, L. (2007). Women and Muslim Family Laws in the Arab States: A Comparative Overview of Textual Development and Advocacy. Amsterdam : Amsterdam University Press [in English].

4. Al-Absi, G. Comparative Review of Muslim Family Laws in the Greater Horn of Africa Region. Musawah [in English].

5. Committee on the Rights of the Child. (2013). General Comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration. CRC/C/GC/14. Geneva [in English].

6. The Moroccan Family Code (Moudawana) of February 5, 2004: an unofficial English translation of the original Arabic text. (2005). Global Rights [in English].

7. Code du statut personnel de la République tunisienne: promulgué par décret beylical du 13 août 1956 [Personal Status Code of the Republic of Tunisia, promulgated by Beylical Decree of August 13, 1956] [in French].

8. Human Rights Watch. (2025). Jordan: Events of 2024. World Report 2025. New York : Human Rights Watch. Retrieved from https://www.hrw.org/world-report/2025/country-chapters/jordan [in English].

9. Khashman, Z. N. (2018). Law and the Protection of Women from Violence in Jordan: PhD thesis. Brighton : University of Sussex [in English].

10. Human Rights Watch. (2004). Divorced from Justice: Women's Unequal Access to Divorce in Egypt. New York : Human Rights Watch. Retrieved from https://www.hrw.org/reports/2004/egypt1204/ [in English].

11. Egypt. (2000). Law No. 1 of 2000 Regulating Certain Procedures of Litigation in Personal Status Matters. Official Gazette, 4 bis [in English].

*Дата першого надходження статті до видання: 09.05.2026*
*Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.05.2026*